

Don-kanyar, avagy a magyar királyi 2. honvéd hadsereg

A magyar közgondolkodásba így égett bele az 1942-1943. évi szovjetunióbeli magyar hadműveletek emléke, a közel egy esztendő alatt a magyar királyi 2. honvéd hadseregben szolgált mintegy 250 ezer katona és munkaszolgálatos tragikus, de hősiességet sem nélkülöző története.

Don-kanyar. Sok tízezer magyar katona és munkaszolgálatos sorsának végső beteljesülése. Megannyi szenvedés és gyötrelem, utolsó tőlényig való kitartás, fagyhalál és hadifogság. Földi pokol a hómezőkön.

Hetven esztendő távlatából erre emlékeztek/emlékeztettek szerte Magyarországon és a határainkon kívül élő magyarság körében. Az egykoron visszatért majd ismét elcsatolt területeken ugyanúgy, mint a világ számos országában, ahol magyarok élnek. A hét évtizede történetek történészek idézték fel, dokumentumfilmek, kiállítások emlékeztettek a múltra, gyertyák, koszorúk, virágcsokrok és kavicsok a soha vissza nem tértekre.

Politikusok keresték a magyarázatot a miértekre, természetesen annak megfelelően, ahogy ők – s pártjaik – látják, avagy vélik láttatni a magyar múltat.

Még ma is sokan emlegetik azokat -- a történészek által már évtizedek óta cáfolt – állításokat, miszerint szinte fegyvertelenül, kiképzetlenül dobták oda az ország akkori felelőtlen politikai vezetői az 1942 tavaszán mintegy 207 ezer fős – honvédekből és munkaszolgálatosokból álló – magyar királyi 2. honvéd hadsereget a szovjetunióbeli pusztulásnak.

S valóban elpusztított/elpusztulni küldték azokat a katonákat és munkaszolgálatosokat a Szovjetunióba? Nem. A magyar politikai és katonai vezetés egy Trianonban kényszerpályára állított ország számára 1942 januárjában már nem talált kiutat a német „kívánság” elől.

A gyors sikerek reményében indított háború a Szovjetunió ellen nem járt a várt eredménnyel. A gyors győzelem helyett kemény harcok, addig szinte nem ismert német vereségek alapozták meg a magyar királyi 2. honvéd hadsereg hadművelési területre történő kiküldését.

Többek között azzal (is) fizetni kellett a visszacsatolt Felvidékért, Kárpátaljáért, Észak-Erdélyért és a keleti országrészekért, valamint a Délvidékért.

Már nem volt elegendő a jelképes részvétel a háborúban. A háború egyre több anyagi és emberi erőt igényelt s ellent mondani nem lehetett.

S mivel bocsájtotta útra az akkori magyar viszonyok között legjobban felszerelt és kiképzett hadsereget a Honvéd Vezérkar főnöke, vitéz Szombathelyi Ferenc vezérezredes?: „...a zászlóaljparancsnokokat, de az összes ennél alacsonyabb és magasabb parancsnokokat is felszólítom, hogy vigyázzanak a csapataikra. A vezetők és a csapatok kiképzése nem azt a célt szolgálja, hogy hősi halottakat produkáljanak. A harc célja a győzelem, ami természetesen – sajnos – áldozat nélkül nem igen érhető el. De arra kell minden parancsnoknak törekednie, hogy minél kevesebb áldozattal, minél nagyobb sikert vívjanak ki. Ez a szakszerű és helyes vezetés és ezért képezték ki a vezetőket vezetőkké. A drága magyar vérrel takarékoskodni kell; ezt minden magyar parancsnoknak kötelességévé teszem.” Sorok az általa 1942. április 11-én aláírt parancsból.

S a kapott parancsot a parancsnokok a legnehezebb viszonyok között is szem előtt tartották, miközben igyekeztek megfelelni az elvárásoknak. Sok száz kilométeres vasúti szállítás, gyalogmenetek után csaták a Don előterében és annak a partján. Sikerek és kudarok, hősök és áldozatok.

1943 januárjában addig még soha nem tapasztalt erejű támadás indult meg az 1943. január 1-én 194.334 fős élelmezési létszámmal rendelkező magyar királyi 2. honvéd hadsereg ellen.

A szovjet Vörös Hadsereg seregtesteinek a támadása már ez első napokban jelentős sikereket ért el, jóllehet voltak olyan magyar csapat- és seregtestek, amelyek a Honvéd Vezérkar főnökétől 1942. december 27-én érkezett, végsőkig való kitartásra felszólító parancs értelmében az utolsó utáni pillanatokig is kitartottak.

A szovjet sikerek érzékelve, egyes magyar csapattestek sikertelen harcát látva, vitéz Jány Gusztáv vezérezredes, 1943. január 24-én a katonákat és a munkaszolgálatosokat érdemtelenül megalázó parancsot fogalmazott, avagy fogalmaztatott meg, amely e sorokkal kezdődött: „A 2. magyar hds. elvesztette becsületét, mert kevés – esküjéhez és kötelességéhez hű – ember kivételével nem váltotta be azt, amit tőle mindenki joggal elvárhatott.”

Jány azonban pontosan tudta, hogy az általa vezetett hadseregtől olyat várnak el, ami meghaladja annak az erejét. Több mint 200 kilométeres arcvonalat védjen, megfelelő utánpótlás,

hiányos fegyverzet és önálló cselekvési lehetőség nélkül. Kérései – amelyekkel heti rendszerességgel „bombázta” a Honvéd Vezérkar főnökét, a Honvédelmi Minisztériumot és az előjáró német parancsnokságokat – nem találtak meghallgatásra, pontosabban nem volt lehetőség többet, mást és jobbat adni.

S a hadsereg az embert próbáló körülmények között is a végsőkig kitartott. Harcának köszönhetően sok tízezer magyar és német katona kerülhetett el a pusztulást és a szinte ugyanazzal egyenértékű szovjet hadifogságot.

A méltán megalázónak tekinthető január 24-i parancsra volt parancsnok – vitéz gertyesi Hollósy-Kuthy László vezérőrnagy – aki így reagált: „Jelentem, hogy a 13. k. ho. csapatai a most lefolyt harcokban az áttörés következtében meghosszabbodott arcvonalát megvédte és tartotta. Visszavonulást csak parancsra hajtott végre. Fegyvereit csak akkor hagyta ott megsemmisítve, amikor már nem volt mivel elszállítani...kérem annak a kivizsgálását, hogy a 13. k. ho. megtette-e a kötelességét, elvesztette-e becsületét...A kivizsgálást nemcsak a 13. k. ho., hanem az egész 2. magyar hds. érdekében kérem.”

Jány Gusztáv vezérezredes megismerve a 2. hadsereg emberfeletti teljesítményét 1943. március 12-i Hadseregparancsában már megkövette katonáit. Többek között ezt írta: „Hódolattal álljunk meg hősi halottaink, sebesültjeink ezrei előtt, dicsőség nevüknek: hála és elismerés illesse őket, de azokat is kiket a Mindenható becsülettel végzett hű kötelességteljesítés után visszavezetett...”

S hányakat vezetett haza a Mindenható? Az 1943. január-februári harcok után valamivel több, mint 128 ezer katonát és munkaszolgálatost a 194.334-ből.

A közel egy esztendeig tartó harcok és az 1943-as visszavonulás során a hadsereg kötelekében azon idő alatt megfordult mintegy 250 ezer katona és munkaszolgálatos közül 49 ezerre tehető az elesettek, 49 ezerre a sebesültek és 27-28 ezerre a hadifogságba kerültek száma. Utóbbiak közül nagyon kevesen éltek csak túl a szovjet hadifogságot.

A magyar királyi 2. honvéd hadsereg katonáinak és munkaszolgálatosainak áldozatvállalása, kitartása évtizedekig nem kapott megbecsülést. Kitöröltettek a nemzet emlékezetéből, pedig a nemzet emlékezetében élniük kell mindazok emlékének, akik a nemzetből vétettek.

„Amikor most hódolunk a Don-parti hősök és Legfelsőbb Hadurunk előtt, fogadjuk meg újból, hogy minden feladatot maradék nélkül hűen teljesítünk és becsülettel élünk és halunk. Hódolatunk jeléül 'vigyázz'” fogalmazott 1943. március 23-i parancsában Jány Gusztáv.

A „vigyázz” -- nekünk, utódoknak -- ma mást üzen. Vigyázzunk a múltunkra, annak minden darabjára a büszkeséget okozóra és a szomorúságot hozóra egyaránt, mert múltunk egésze a miénk!

Az élet rendjéből adódóan a földi lét elmúlása természetes, az elmentekre való emlékezés viszont kötelesség! Kötelessége valamennyiünknek! A magyar királyi 2. honvéd hadsereg katonái és munkaszolgálatosai valamennyien a mieink voltak és kell, hogy azok is maradjanak. Őrizze emléküket a magyarság közös emlékezete!

Szakály Sándor